

ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

УДК 37.018.3.09(477)(09)

DOI: 10.31499/.3.2019.190420

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ У СПЕЦІАЛЬНОМУ ДИТЯЧОМУ БУДИНКУ

Бондаренко Галина, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-5302-4589

E-mail: bondarenkohv@gmail.com

У статті розглянуто проблему навчання дітей з особливими освітніми потребами. Звернення вчених, педагогів, психологів, фахівців соціальної сфери до цієї проблеми зумовлено тим, що діти з особливими освітніми потребами не повинні залишатися на узбіччі життя суспільства. Представлено публікацію Зейканя І., завуча Виноградівського дитячого будинку № 3, в якій подано характеристику організації навчальної роботи в спеціальному дитячому будинку. З'ясовано, що злагодженість і ритмічність складної системи навчально-виховної роботи вимагає систематичного контролю з боку керівників дитячого будинку.

Ключові слова: спеціальний дитячий будинок, особливі освітні потреби, учні, навчання, виховна робота, гурткова робота, розвиток, контроль.

ORGANIZATION OF EDUCATIONAL WORK IN A SPECIAL ORPHANAGE

Bondarenko Halyna, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-5302-4589

E-mail: bondarenkohv@gmail.com

One of the pressing problems of modern education is the organization of education of children with special educational needs.

The appeal of scientists, educators, psychologists and social experts to this problem is caused by the fact that children with special educational needs should not stay on the sidelines of society.

Today there is no single official terminology in Ukraine to characterize children with special educational needs. The term "children with special educational needs" generally refers to a "medical model that" regards a defect in health as a characteristic of a person that may be caused by an illness, injury or health condition and, accordingly, requires medical or other intervention with for the purpose of "correction" of the relevant problem of the person. Unfortunately, as the number of children in need of correctional education increases, so does the importance of inclusive education. Inclusive learning is a comprehensive process of ensuring equal access to quality education for children with special educational needs through the organization of their education in general educational institutions based on the use of personally oriented teaching methods, taking into account the individual characteristics of educational and cognitive activities of such children.

In our view, the introduction of inclusive education is important to study the experience of institutions that have a practice of working with children with special educational needs. One of

these institutions is the Vynohradiv Orphanage, which was founded in 1946 and operates to this day. There are guys with deep and moderate mental retardation. Kids do different things. There is its own farm. We submit an article by Zeikania I. O., head teacher of the Vynohradiv Orphanage №3, published in 1959, at the time of the spelling with the preservation of all lexical, phraseological and characteristic morphological features. This publication, in our opinion, will attract the attention of researchers in the fields of history of pedagogy and social work and all those who are concerned about the problems of development of inclusive education and training of children with special educational needs.

Keywords: *a special orphanage, special educational needs, pupils, training, educational work, group work, development, control.*

Вступна стаття

Однією із актуальних проблем сучасної освіти є організація навчання дітей з особливими освітніми потребами. Звернення вчених, педагогів, психологів, фахівців соціальної сфери до цієї проблеми зумовлено тим, що діти з особливими освітніми потребами не повинні залишатися на узбіччі життя суспільства.

Сьогодні в Україні немає єдиної офіційної термінології для характеристики дітей з особливими освітніми потребами. Термін «діти з особливими освітніми потребами», загалом, відображає «медичну модель, яка «розглядає ваду здоров'я як характеристику особи, що може бути викликана хворобою, травмою чи станом здоров'я» і, відповідно, потребує медичного чи іншого втручання з метою «корекції» відповідної проблеми особи».

Оскільки, на жаль, чисельність дітей, які потребують корекційного навчання, збільшується, тому важливість питання інклюзивної освіти зростає.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

У запровадженні інклюзивного навчання важливим, на наш погляд, є вивчення досвіду закладів, яка мають практику роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Одним із таких закладів є Виноградівський дитячий будинок-інтернат, який був заснований в 1946 році і функціонує до теперішнього часу. Тут перебувають хлопці з глибокою та помірною розумовою відсталістю. Діти роблять різні доробки. Є своє підсобне господарство.

Нижче подаємо статтю Зейканя І. О., завуча Виноградівського дитячого будинку № 3, опубліковану у 1959 році. Варто зазначити, що окремі терміни, які зустрічаються в статті Зейканя І. О., є некоректними та невживаними сьогодні. Однак, автор публікації для відображення реальності зазначеного періоду подає текст за тогочасним правописом із збереженням усіх лексичних, фразеологічних і характерних морфологічних особливостей. Віднайдена публікація, на нашу думку, приверне увагу дослідників в галузях історії педагогіки, соціальної роботи та усіх тих, кого хвилюють проблеми розвитку інклюзивної освіти та навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Галина Бондаренко

**Організація навчальної роботи
у спеціальному дитячому будинку**

В 1956 році Міністерство соціального забезпечення УРСР провело профілізацію дитячих будинків нашої системи, внаслідок чого організовано:

- будинки для глибоко розумово відсталих дітей з діагнозом «ідіотія» або «імбецильність», які не можуть самостійно пересуватися і потребують постійного стороннього догляду (хроніки);
- будинки для дітей з діагнозом «ідіотія» – фізично здорових;
- будинки для дітей дошкільного (4–8 років) віку навчаємих, фізично здорових з діагнозом «імбецильність»;
- будинок для дітей шкільного віку (8–16 років) з діагнозом «імбецильність», в основному фізично здорових, які можуть самостійно пересуватися, обслуговуватися, навчатися у внутрішній школі і працювати в майстернях (будинки окремо для хлопців і для дівчат).

Виноградівський будинок призначено з 1956 року для хлопців шкільного віку, навчаємих, з діагнозом «імбецильність».

Нема потреби пояснювати, на скільки кращими стали умови життя вихованців і умови роботи працівників після проведеної профілізації. Легше тепер розв'язувати завдання організації навчально-виховної роботи в дитбудинку.

В навчальних планах і програмах мається коротенький розділ «Організація навчальної роботи». Проте ми зупинимось на ньому і розглянемо це питання трохи детальніше, бо організація навчально-виховної роботи в наших дитячих будинках має кілька складових частин.

Першочерговою з них є комплектування шкільних класів і виховних груп. Тут треба враховувати одну важливу відмінність наших учнів від нормальних. Якщо кожна нормальна дитина в 7 років має достатньо розвинуті здібності і може навчатися в першому класі, то до нашого першого класу, який повен би комплектуватися з дев'ятирічних дітей, попадають діти різного віку.

Чому це так? А тому, що до наших дитячих будинків прибувають вихованці різного віку з діагнозом «навчаємий імбецил» на протязі всього календарного року. Ось, наприклад, до початку минулого навчального року прибуло до нас 18 вихованців, здібності яких відповідали здібностям першокласників. Проте з них 14 дітей мали більше 9 років. З цього випливає, що організацію навчально-виховної роботи ми повинні розпочинати з утворення педагогічної комісії, яка виявляє:

- по-перше, знання, набуті цими дітьми в результаті попереднього навчання в початковій чи допоміжній школі або в результаті домашнього навчання;
- по-друге, виявляє здібності учнів і встановлює, в якому класі може та чи інша дитина успішно навчатися. Членами цієї комісії повинні бути досвідчені педагоги, які добре знають вимоги програм і самі переборювали труднощі в засвоєнні дітьми програмного матеріалу, а рівночасно на основі свого досвіду передбачають, які, приблизно, перспективи можна очікувати в розвитку тієї чи

іншої дитини.

Не можу твердити, що висновки цієї комісії завжди є правильними. Іноді буває, що дитина зараховується в клас, вищий того, в якому вона могла б успішно навчатися і розвиватися, а іноді, що буває рідше, зараховується у нижчий клас.

Ці помилки виявляються на початку навчання у школі. І тому обов'язком завуча є з допомогою педколективу сумлінно проаналізувати, чи всі учні відповідають тому класові, в якому навчаються.

В разі потреби перевести учня всередині навчального року з класу в клас, справа підлягає розглядові педагогічної ради.

Мають місце, правда, рідко, і такі випадки, коли учень замість того, щоб прогресувати в своєму розвитку, починає деградувати. Такі випадки теж розглядаються педагогічною радою.

З цього випливає, що у правильній організації навчально-виховної роботи серйозне місце займає внутрішня приймальна педагогічна комісія і педрада.

Особливої уваги заслуговують учні другого класу. Це тому, що добукварний період в наших школах триває півтора року, тобто, до кінця першого півріччя другого класу. З початку другого півріччя починається букварний період, і, згідно з програмою, учні до кінця року повинні навчатися читати і писати 10–12 букв, склади з них і слова. Ось ця обставина викриває іноді дуже серйозні факти. Буває, що тільки на цьому етапі навчання, в другому півріччі другого класу, виявляється остаточно ненавчаємість учня. Це може проявлятися у нездібності запам'ятати форми букви чи нездібності позначати окремий звук буквою або при правильному пізнаванні букви і звука у нездібності поєднувати букви і склади і читати їх. Подібні труднощі виявляються і при навчанні письму.

На цих моментах зупиняюсь тут навмисне тому, що вони вирішують майбутнє тієї чи іншої дитини.

Обов'язок завуча – допомагати вчителям глибоко вивчати причини неуспішності того чи іншого учня, підтримувати бадьорість і впевненість вчителів у можливості подолання невдач, а також надавати їм методичні поради в роботі.

Не слід забувати, що тут вирішується доля живої дитини, розв'язується питання чи залишиться вона далі в будинку навчаємих імбецилів, чи навпаки, вона об'єктивно настільки глибоко розумово відстала, що обов'язково має бути переведена до будинку навчаємих дітей.

З цього можна зробити висновок, що, розцінюючи подібні випадки, вчитель, вихователь, лікар, завуч повинні керуватися справжньою радянською сумлінністю.

У випадках необхідності омотивовані пропозиції розглядає педрада, яка має право і повинна вирішувати справу остаточно.

Споріднені випадки трапляються вище другого класу дуже рідко і не впливають на організацію навчально-виховної роботи. Тому зараз не будемо їх розглядати.

Учні паралельних класів за своїм розвитком повинні бути більш-менш однаковими. Не слід комплектувати класи порушників або класи слухняних учнів, учнів з мовними дефектами або учнів з правильною мовою і т. п. Такий підхід до

комплектування паралельних класів був би антипедагогічним.

Переведення учнів з класу в клас у кінці навчального року проводиться згідно з програмою.

Декілька слів про комплектування виховних груп.

Виховні групи комплектуємо по можливості учнів паралельних класів або класів, які мають споріднений програмний матеріал. В такому розподілові дітей між виховними групами є певні вигоди: до групи підбираються діти однакового рівня, розумового розвитку, з однаковими завданнями і вимогами. З такими дітьми зручніше і легше готувати уроки, легше допомагати слабшим, організовувати позакласні прогулянки чи екскурсії, проводити гурткову роботу і т.д.

В нашому дитячому будинку зараз є 6 виховних груп:

I група – 35 дітей

II << – 33 <<

III << – 32 <<

IV << – 33 <<

V << – 33 <<

VI << – 34 <<

В I групу входять 26 учнів двох перших класів і 9 дошкільнят, які прибули протягом навчального року і з 1 вересня будуть охоплені школою. В II групі учні двох других і одного третього класу. III група складається з учнів трьох третіх класів; IV група – з учнів двох четвертих і одного п'ятого класу; V група – з учнів двох п'ятих і одного шостого класу; VI, найстарша, група – з учнів шостого, сьомого і восьмого класів.

Звичайно, при розподілі вихованців по групах береться до уваги кількість штатних одиниць вихователів. В нашому дитячому будинку до Радянської влади було їх всього чотири, а зараз – 14. Це означає кількісний ріст вихователів за цей час в три з половиною рази.

Але не можна твердити, що в цьому відношенні вже все гаразд. В той час, як навчальним планом встановлена орієнтовна кількість учнів в класах наших шкіл не більше 10–12 чоловіків, все ще немає на сьогодні ніяких нормативів відносно кількості вихованців у виховних групах.

Ми переконані в тому, що Міністерство соціального забезпечення УРСР доб'ється правильного вирішення і цього важливого питання виховної роботи в наших дитячих будинках. А поки що ми організуємо виховну роботу, враховуючи об'єктивні умови.

Після комплектування шкільних класів і виховних груп комплектуються трудові групи по професійному навчанню.

Хочу підкреслити, що така черговість організації навчально-виховної роботи не повинна справляти враження, нібито трудовим групам по профнавчанню надається другорядне значення у порівнянні з шкільними класами чи виховними групами.

В нашій соціалістичній державі, в країні, визволеній від капіталістичного гніту і експлуатації, це було б неправильно, бо і вся наша навчально-виховна робота спрямована на те, щоб молодь ставилась по комуністичному до праці.

Праця в нашій країні стала справою честі, доблесті і героїства.

Внаслідок цього трудові групи доцільно комплектувати з врахуванням бажання і здібностей вихованців, рекомендації лікаря та педагогічної характеристики учнів. Тільки радісна і посильна для вихованців праця дає бажані результати. А добитися позитивних результатів в галузі професійного навчання – це наш священний обов'язок.

В програмах професійного навчання, виданих Українським ЦІЕТІНом (Центральним інститутом експертизи працездатності та організації праці інвалідів – Г. Б.) в 1957 році, рекомендується організувати в будинках розумово відсталих дітей профнавчання по столярній і швейній справах та по лозоплетінню.

В нашому будинку організовано чотири галузі профнавчання, а саме: по столярній, швейній і взуттєво-ремонтній справах, а також по сільському господарству. В них навчається 88 учнів у дві зміни.

Про саме трудове навчання зараз не будемо говорити, бо воно розглядатиметься в іншій статті.

Ми зупинимося на наступному етапі навчально-виховної роботи, на розпорядку дня в дитбудинку та його складанні.

Розпорядок дня повинен бути складений так, щоб він охоплював всі масові заходи дня і повністю задовольняв вимоги щоденного життя. Його слід складати дуже продумано, з врахуванням всіх об'єктивних умов.

Допомогою у складанні розпорядку дня служить нам зразковий розпорядок дня, складений Українським ЦІЕТІНом (брошура «Воспитание и трудоустройство умственноотсталых детей», 1954 рік).

Правда, ним передбачається однозмінне навчання в дитячих будинках, що на сьогодні, мабуть, не здійснене в жодному з наших дитбудинків. Та все ж він може бути порадицею при складанні розпорядку дня для кожного дитячого будинку.

Зараз широко розгортається боротьба за здійснення однозмінного навчання в усіх школах нашої Батьківщини. Отже, необхідно наслідувати цей хороший почин і в нашій системі.

Звичайно, двозмінне навчання ускладнює вироблення розпорядку дня. Але і в цих умовах, якщо добре вивчити їх, можна скласти розпорядок дня, який відповідатиме вимогам життя.

В нашому дитячому будинку, як я вже зазначав, є 6 виховних груп, 17 шкільних класів і 4 майстерні. Перед початком кожного навчального року перевіряємо розпорядок дня і вносимо до нього необхідні зміни та поправки. Складання розпорядку дня входить в обов'язки завуча.

Зрозуміло, що складений і затверджений директором розпорядок дня є обов'язковим для вихованців, всіх працівників дитячого будинку і ніхто не має права порушувати його.

Точне і своєчасне виконання всіх заходів, передбачених режимом дня, забезпечує гармонійну роботу дитячого будинку, має виховний вплив на дитячий колектив, зміцнює дисципліну вихованців, прищеплює їм акуратність і точність,

формує життєвий стереотип.

Не можна, щоб, наприклад, підйом, який у нашому розпорядку дня проходить з 8 годин ранку до 8 годин 15 хвилин, проводився в якійсь групі з 8 годин 15 хвилин, бо в той час вже повинна проводитися ранкова фіззарядка. А неякісно, похапцем проведена фіззарядка може розладнати групу на цілий день.

Або інший приклад. Наша їдальня має пропускну спроможність 80 дітей за зміну. В їдальні харчуються вихованці III, IV, V, і VI груп, – тобто 132 дітей. Вони харчуються у дві зміни. Спочатку приходять снідати вихованці V та VI груп, бо вони скоріше кінчають ранковий туалет, ніж вихованці III і IV груп, та й їдять швидше.

Робота харчувального блоку повинна організовуватись так, щоб о 9 годині ранку сніданок очікував дітей на столах, бо інакше вихованці III і IV груп спізняться до школи або не зможуть нормально поснідати.

Цілком ясно, що в розпорядку дня не можна і не потрібно визначати деталі міроприємств, які проводяться протягом дня. Наприклад, в розпорядку визначається тривалість шкільних занять окремо для першої і для другої зміни навчання. Проте не зазначається, які саме уроки та в якій послідовності проходять в школі. Або: в розпорядку дня наведений час гурткової роботи, але не вказується, якого гуртка.

Для гурткової роботи складається окремий графік. В ньому показано, в який день працює той чи інший гурток і хто проводить цю роботу з дітьми. Для школи є загальний розклад уроків, в якому зазначені уроки і хто їх проводить.

Розклад уроків і всі необхідні графіки складає завуч, а затверджує директор дитбудинку.

Загальний розклад уроків складається згідно з вимогами наукової педагогіки, забезпечуючи необхідну послідовність уроків. Керуючись вченням академіка Павлова, перші уроки, як правило, у всіх класах відводимо на мову.

Відомо, що однією з характерних рис глибоко розумово відсталих дітей є нерозвинута або дуже слабо розвинута мова, з бідним словниковим запасом. Тому робота над розвитком мови дітей займає центральне місце серед наших завдань.

Ця кропітка робота вимагає від педагогів наших дитячих будинків ґрунтовної підготовки, педагогічної майстерності і великої любові до своєї справи.

Слід сказати, що і при забезпеченні цих умов успіхи бувають іноді дуже скромними. Тому в наших дитячих будинках особливо необхідно допомагати вчителям в їхній кропіткій навчально-виховній роботі.

Тут слід розповісти про основну форму організації навчально-виховної роботи – про урок в нашій школі.

Основною формою організації навчально-виховної роботи і в нашій школі повинен бути урок, як це вказано у постанові Центрального Комітету ВКП (б) від 25 серпня 1932 року «Про навчальні програми та режим у початковій і середній школі».

Увага керівників і всіх педагогів шкіл розумововідсталих дітей повинна бути зосереджена на цій головній ланці складної системи навчально-виховної

роботи не менше, ніж в масових школах. Будь-яке недооцінювання уроку в нашій школі є неприпустимим.

Не будемо зупинятися на важливості організаційних моментів уроку. Природно, що вчитель повинен підготувати все необхідне до нього заздалегідь, щоб після дзвінка не розшукувати крейду, зошити чи наочність. Кожна хвилина уроку повинна бути використана вчителем на навчання дітей. Для цього дитячий будинок зобов'язаний забезпечити учнів усім шкільним приладдям і всіма посібниками.

Слід сказати, що Закарпатський облсоцзабез відпускає на це в бюджеті нашого дитбудинку кожен рік достатньо коштів.

На величезну важливість наочності у викладанні вказував видатний російський педагог Ушинський. Сьогодні застосування наочності на уроці ґрунтується на науковій марксистсько-ленінській теорії пізнання дійсності. Не безпідставно вимагається сучасною радянською школою широке використання наочності, особливо у нижчих класах, де учні мислять переважно конкретно. У нашій же школі успішне навчання без наочності прямо таки неможливе.

Педколектив нашого дитячого будинку добре розуміє це, і тому з року в рік збагачує кабінет наочності не тільки придбаними приладдями, а й саморобним унаочненням, яке систематично використовується на уроках. Та було б дуже некретичним твердити, що наш дитячий будинок повністю забезпечений наочністю. Багато чого нам ще потрібно придбати, а ще більше зробити самим, щоб мати достатню кількість наочних посібників.

Не слід забувати, що уроки вимагають не лише організації і наочності.

На уроці треба додержуватись всіх основних правил дидактики і методики та застосовувати індивідуальний підхід до учнів. Щоб уміло застосовувати індивідуальний підхід до дітей, необхідно глибоко вивчати їхні розумові та фізичні здібності, а також і їхні дефекти, поведінку.

Дозвольте навести хоча б кілька конкретних прикладів. Учень VII класу Руслан Кирпин читає статті з читанки для другого класу початкової школи виразно, правильно, емоційно. Прочитане розуміє, проте, самостійно йому дуже важко розповісти зміст прочитаного. Він взагалі мовчазний, але при допомозі запитань вчителя, все прочитане чи бачене розповідає правильно.

Інший учень цього класу, Іван Глеба читає далеко слабше, ніж Кирпин, але після прочитання статті кілька разів розповідає її мовою книги з точністю майже до букви. Ми йому пропонуємо часто розповідати по сюжетному малюнку або розповідати бачене чи пережите ним під час прогулянок та екскурсій.

Учень Василь Шумик має мовну ваду – косноязычність. При читанні і розмові він прикусує кінцеві склади слів і тому його важко зрозуміти. Доводиться притримувати, щоб читав він і говорив повільніше, вимовляючи і кінцеві склади. Вася дуже охоче приймає поправки своєї мови.

Учень Юрій Перець часто переставляє або перекручує склади у словах. Виправляти його мову протягом уроку можна лише на одному-двох словах, причому слід задовільнитися і скромним успіхом учня. В разі наполягання на ще кращій вимові, він схильний відмовитися від дальшого читання чи розмови.

Учень Василь Мігович заїкається, особливо при хвилюванні. Підхід до нього з боку вчителя чи вихователя повинен бути завжди спокійним.

Микола Незвісний говорить, відчеканюючи склади в словах.

Прикладів можна б навести багато. Та замість цього хочеться звернути увагу на те, що учні, про яких йшла мова, на сьогодні є старшокласниками. Вони, хоч і без помилок, але все ж говорять, читають, пишуть, рахують, і, що найголовніше, працюють в наших майстернях. Вихованці Р. Кирпин і В. Мігович у столярній майстерні акуратно обробляють деталі простих виробів: ящиків, лавиць, карнизів, рамок, табуреток і т.п. В. Шумик і Ю. Перець працюють в сільському господарстві. М. Незвісний та І. Глеба шийють на швейній машині. Деякі з наших учнів розвинулись настільки, що наприклад, Руслан Кирпин, Омелян Лошак, Борис Луценко задовільно грають на гармошках, а Микола Незвісний навчився грати в шахи так, що користується авторитетом навіть серед дорослих. Серед вихованців нашої найстаршої групи маємо декількох шахістів.

Цікаво згадати таке. Учень Іван Глеба прибув до нас з допоміжної школи з характеристикою, в якій говорилось, що він не має здібності навчитися читати і писати. Василь Мігович в сім років вимовляв тільки одне слово, повторюючи його два рази: «пільке-пільке». Це означало на його «мові» їжу, одяг, іграшки, людей і т.п. Микола Незвісний, коли йому було десять років, звертався до нашої вчительки Ірини Павлівни так: «Рі-лі». Пізніше він говорив «Рі-ліна» і нарешті – «Ірина Павлівна».

Шлях розвитку мови від таких початкових складів, як у Миколи Незвісного, або такого незнайомого у нашій мові слова як «пільке-пільке» вихованця Міговича, до сучасної, зрозумілої для всіх нас мови, звичайно, є довгим і нелегким. Зате досягнутий успіх і багато, багато інших успіхів радують весь колектив працівників нашого дитячого будинку.

Можливо, ми трохи далеко відхилились від питання про урок, як основну форму складної системи навчально-виховної роботи в нашому дитбудинку, але наведені тут успіхи є в першу чергу результатами великої серії планово організованих і ефективно проведених уроків, хоч важливу роль відіграють тут і інші заходи навчально-виховної роботи: робота вихователів з дітьми в групах, робота інструкторів у майстернях і т.д.

Вище було згадано, що на уроці треба додержуватись основних правил дидактики і методики та мати індивідуальний підхід до учнів. Згадували ми і про наочність.

Зараз трохи заглибимося в ці питання.

Кожний перший урок навчального дня ми розпочинаємо з перевірки присутності учнів та їх охайності, щоб вкоренити в них звичку з'являтися на урок точно та охайними. Це застосовуємо, незважаючи на те, що перед відходом до школи охайність дітей перевіряють вихователі в групах.

На початку кожного уроку проводимо з учнями, які стоять за партами, кілька рухових вправ рук тривалістю до однієї хвилини, чим мобілізуємо їхню увагу на себе. Після цього запитуємо в учнів, який урок повинен відбуватися, чим спрямовуємо їхню увагу на дану дисципліну: читання, письмо, ручну працю тощо.

Учням молодшого класу оголошує урок сам вчитель, бо вони ще не орієнтуються в розкладі уроків.

Як в масовій, так і в нашій школі кожний урок базується на попередньому, а потім сам стає базою для наступного уроку.

Перевірка і повторення пройденого на попередньому уроці є обов'язковим етапом нашого уроку. Це дає можливість переконатися в міцності знань учнів або виявити прогалини.

Систематичне повторення в нашій школі служить зміцненню знань учнів. Маючи в класах не більше 12 учнів, можна на цьому етапі уроку опитати більшість з них. Перевірка виконання домашнього завдання є також невід'ємною частиною уроку. Проте перевірка домашнього завдання і повторення попереднього уроку не повинні розтягуватися, щоб не відбирати часу від пророблення нового матеріалу. Після перевірки домашнього завдання чи повторення попереднього уроку в молодших класах проводимо першу фізкультвиховну тривалість 2–3 хвилини, щоб запобігти стомлюванню уваги учнів. Далі оголошуємо виразно, просто і цікаво тему і мету даного уроку. Непогано, якщо в молодших класах один-два учні повторять це за вчителем.

Далі виявляємо чи мають учні деякі уявлення про дану тему, і приступаємо до пояснення нового матеріалу, обов'язково застосовуючи наочність.

Застосування наочності на нашому уроці, особливо в молодших класах, – індивідуальне і детальне. Наприклад, проробляючи в першому класі на уроці мови новий предмет з оточення дитини – крейду, олівець, зірку, прапорець, гудзик, моркву, картоплю, цибулю чи щось інше – раніше показуємо його всьому класові, а потім даємо в руки кожному учневі свій прапорець, зірку, крейду чи іншу річ. Одночасно називаючи її. Значить, при застосуванні наочності мобілізуємо не тільки зір, але і дотик, слух і мову.

Згодом із цих предметів у кожного учня збирається ціла колекція, яка зберігається в спеціальних індивідуальних ящиках-наборах.

На уроці розвитку мови учні за пропозицією вчителя кладуть ці предмети перед собою на парти в рядочки (не більше 5 предметів в рядочок), після чого називають їх, ніби читають назви цих предметів зліва направо. Так розвивається мова, і учні привчаються рухати очима зліва направо. Цей набір предметів є своєрідною початковою «читанкою» наших дітей, яка створена в процесі роботи педколективу нашого дитячого будинку.

Враховуючи цю обставину, ми складаємо календарні плани для першого класу так, що раніш проробляються предмети, які дитина може взяти в руки, далі ті, до яких може хоча б доторкнутися рукою (парта, стіл, стілець і т.п.), і, нарешті, ті, які може тільки бачити.

Слід зазначити, що в першому півріччі першого класу використовувати малюнок, як наочність, недоцільно, бо учні або зовсім не бачать його, або бачать його неправильно. Таким чином, у них можуть створюватись неправильні уявлення.

Наших учнів необхідно послідовно розвивати, щоб довести до того рівня, при якому можна успішно застосовувати в навчанні малюнок, який повинен

зображати тільки вже знайомий предмет (зірку, прапор, яблуко і т.п.), потім предмети і дію, а в кінці можна використати також сюжетний малюнок.

Після подачі нового матеріалу проводимо фізкультхвилину (в молодших класах, де учні скоріше втомляються). Це буде вже друга фізкультхвилина, а далі йде закріплення нового матеріалу. Цей етап уроку дає нам ясну картину, наскільки вдало поданий новий матеріал, і тому ми залучаємо до нього більшість учнів класу.

Підсумовуючи пророблене на уроці, виховуємо в учнів здібність відтворювати в пам'яті те, що відбулося в найближчому минулому, тобто на уроці.

Закінчується урок тим, що задається домашнє завдання.

Домашні завдання даємо учням посильні, з таким розрахунком щоб на їх виконання було потрібно не більше однієї години в день. Стільки ж часу передбачається на виконання домашніх завдань і нашим режимом дня.

Наведені етапи уроку вважаємо необхідними, проте послідовність їх на уроці може бути відмінною від цієї.

Необхідно зазначити, що на кожному уроці, а не лише на уроці мови, проводиться корекція мови дітей тактовно, так, щоб вона не стала надокучливою. Тут велике значення має чистота мови педагога, його поведінка і зовнішній вигляд.

Педагоги дитячого будинку при навчанні повинні задовільнятися і скромними досягненнями, а також не повинні жаліти для учнів похвал, які є добрим стимулятором в навчанні дітей.

Надмірна вимогливість педагога пригнічує наших учнів і дає дуже негативні наслідки аж до повної пасивності (Я згадував вище випадок з вихованцем Юрієм Перець).

Цим повинні ми керуватись і при розподілі матеріалу на один урок. Ефективним може бути тільки урок, не перевантажений навчальним матеріалом.

Учні нашої школи сприймають все нове дуже повільно, тому і урок треба проводити спокійно. Цю обставину треба врахувати вже при плануванні роботи, бо в календарних планах вчителі повинні відвести достатню кількість уроків на кожну тему програмного матеріалу. Крім цього вчителям надається право вносити зміни, омотивовані в їхніх календарних планах.

Крім сказаного про урок, як основну форму організації навчально-виховної роботи слід відмітити виховну сторону навчання і роль уроку в цій важливій справі.

Не станемо говорити про загальні положення цієї справи. Зупинимось лише на особливих моментах у нашій школі. Наприклад, урок покликаний виховувати звички дітей до урегулювання фізіологічних і життєвих потреб. Привчаємо учнів не виходити з класу під час уроку напиться води чи скористатися санітарним вузлом. Такі звички виробляються у наших дітей дуже повільно.

На уроці відучуємо дітей від поганих звичок, які часто-густо мають місце. Так, відучуємо учнів ссати палець, гризти нігті, гратися з гудзиком чи іншим предметом і т.п.

На всіх уроках прищеплюємо навички свідомості дисципліни та почуття

радянського патріотизму.

Тепер розглянемо роботу, яка проводиться в виховних групах вихователями.

Наші виховні групи – це багатолюдна сім'я, очолювана вихователем. Члени цієї колективної сім'ї спаяні спільними інтересами навчання, роботи, розваг і турбот.

Голова колективної сім'ї – вихователь, відповідальний за життя своїх вихованців, за їх фізичний розвиток і за все виховання.

Дуже і дуже складною є робота вихователя взагалі, а вихователя наших дітей – зокрема. Надзвичайно цінні думки про радянське виховання і роботу вихователів у дитячих установах висловлені в творах видатного радянського педагога А. С. Макаренка, пам'ятник якому стоїть перед головним корпусом дитячого будинку. Цей пам'ятник щохвилини нагадує всім працівникам нашого будинку сформульовану Макаренком нову рису радянської педагогіки – принцип паралельного діяння, тобто, що на відмінну від буржуазної педагогіки, яка розглядає дитину тільки як об'єкт виховання, радянська педагогіка розглядає дитину не лише як об'єкт виховання, але й як особистість, яка росте, формується, як активного, діяльного члена колективу, як юного громадянина нашої країни.

Це наукове положення до якого Макаренко прийшов в результаті аналізу свого педагогічного досвіду, є дуже важливим принципом радянської педагогіки. На основі цього принципу виховує радянська школа із здорових дітей повноцінних радянських громадян, активних і свідомих будівників комуністичного суспільства.

Наукове положення Макаренка про дитину, як особистість, що росте і формується, про дитину як активного і діяльного члена колективу, як юного громадянина нашої країни, повністю стосується і до наших вихованців. А принцип виховання, який з цього випливає, повинен бути принципом виховання і наших дітей, хоча досягнуті нами успіхи дуже скромні порівняно з вимогами цього принципу.

В своїй організаційній роботі в групі вихователь керується розпорядком дня, в якому наведені всі масові заходи, що виконуються протягом дня від підйому до відбою.

Завданням вихователя є здійснення цих заходів в дусі комуністичної моралі, акуратно і сумлінно.

Наприклад підйом. Він повинен відбуватися не тільки своєчасно. Ідучи ранком на підйом, вихователь лагідним, але бадьорим голосом будить своїх вихованців. Цікавиться, як вони відпочили, чи не трапилось чогось незвичайного. Привчає, а в разі потреби і допомагає, одягатися швидко та акуратно. Далі проводить організовану фіззарядку згідно з вимогами гігієни, звертаючи особливу увагу на правильне глибоке дихання і бадьорість настрою.

Далі вихователь прищеплює навички самообслуговування, гігієни і побуту при застелюванні ліжок, прибиранні палат, чищенні одягу і взуття, при умиванні, прийманні їжі в їдальні тощо.

Про цю роботу вихователя є цілий розділ у програмах, виданих

міністерством соціального забезпечення.

Прищеплювання навиків самообслуговування та проведенням різних ігор вихователь підготовляє малят до наступної трудової діяльності – до латання, штопання, пришивання гудзиків тощо.

В ході цих занять розвивається і мова дітей, вивчається їх особистість, поведінка.

Вихователі організують виконання домашніх завдань з учнями, надаючи їм допомогу, проводять виховні бесіди, читання казок і оповідань, обговорення баченої кінокартини, організують і проводять дозвілля з дітьми, рухливі гри тощо.

Важко навіть перелічити всі моменти складної роботи вихователя, яку ми цінімо високо.

Педколектив нашого дитячого будинку – вихователі і вчителі допомагають один одному в роботі і ставлять єдині вимоги до дітей. Взаємовідвідують одні одних на робочому місці, спільно працюють з дітьми в дитячих гуртках, на дослідній ділянці, на полі допоміжного господарства, у винограднику, в саду.

Гурткова робота – важлива ланка навчально-виховної роботи і в ній беруть участь всі члени нашого педколективу. В нашому дитбудинку є 7 учнівських гуртків. Працюють гуртки вмілих рук, юних натуралістів, хорового співу, масового співу, художнього читання, фізкультури і танців.

Говорячи про організацію навчально-виховної роботи слід згадати роботу над підвищенням ідейно-теоретичного рівня та ділової кваліфікації педагогів. Ця галузь роботи в наших дитячих будинках має своє особливе значення, бо переважна частина наших педагогів набуває тут досвід навчально-виховної роботи з глибоко розумовідсталими дітьми, яка вимагає багатьох особливих прийомів.

Методична робота у нашому будинку проводиться у двох методоб'єднаннях – окремо для вчителів і вихователів молодших класів і груп і окремо для вчителів і вихователів старших класів і груп.

Створення спільного методоб'єднання вчителів з вихователями викликане самим життям для тісного зв'язку навчально-виховної роботи у класах з тією ж роботою у групах.

Раніше педколектив був поділений на три секції: секція вчителів I–II класі (добукварний і букварний період навчання) секція IV–VII класів (післябукварний період навчання) і секція вихователів усіх шести груп.

Теперішній розподіл ми вважаємо доцільнішим.

Дитячий будинок випикує для педколективу журнали «Советская педагогика», «Радянська школа», «Начальная школа», «Дошкільне виховання», а також газети «Радянська освіта» та «Учительська газета». Вивчення статей, розміщених в цих журналах і газетах, збагачує знання педагогів.

До послуг педколективу є основні твори Павлова: «Двадцятирічний досвід» і «Фізіологія вищої нервової діяльності», кілька номерів журналу «Вісник дефектології», який видавав науково-дослідний інститут дефектології міністерства освіти УРСР, та небагата методична література для початкових і

допоміжних шкіл.

З цього випливає, що методична робота у нас повинна орієнтуватися на практичну сторону, на використання знань досвіду роботи всього педколективу.

Наприклад, позаторік на методичних об'єднаннях був вивчений стан навчання та програмний матеріал ручної праці, потім колективно складені програми ручної праці і трудового навчання для I–VII класів наших шкіл.

Ця розробка програмного матеріалу одержала позитивну оцінку з боку Київського науково-дослідного інституту дефектології.

Минулого року були розроблені розгорнуті конспекти уроків ручної праці і профнавчання з I по VII клас.

В поточному навчальному році ми практикували групове складання розгорнутих конспектів навчання грамоті в букварному періоді, а саме: вивчення звука й букви, робота з розрізною азбукою, навчання письму.

Було розглянуте питання розв'язання і записування учнями задач з арифметики в старших класах.

З метою зміцнення зв'язку роботи школи з роботою виховних груп проведені відкриті уроки читання і письма в школі і після цього відкриті виховні заняття в групах, під час яких проводилося виконання домашніх завдань, заданих на попередніх відкритих уроках в школі. Вивчалась можливість і доцільність трудової діяльності дітей під час дозвілля в групах, що й було схвалено педколективом.

Добре підготовлені і проведені відкриті уроки і виховні заняття з наступним широким і глибоким аналізом їх, виправдали себе як дійовий засіб методичної роботи, внаслідок чого колектив міцніє і росте в своїй майстерності.

Проводимо і оцінюємо відвідування виховних занять учителями, а уроків – вихователями. Читаємо лекції і доповіді на педагогічні і методичні теми.

Цікавляться методичною роботою і наші внутрішні організації, в першу чергу партійна організація дитбудинку, яка в поточному році організувала вивчення стану викладання мови і арифметики в школі та виховної роботи в групах.

Злагодженість і ритмічність складної системи навчально-виховної роботи вимагає систематичного контролю з боку керівників дитячого будинку.

Контроль – це невід'ємна частина організації навчально-виховної роботи педколективу, бо систематичний контроль – це не сухе існування, а дійове керівництво і постійне надавання допомоги працівникам керівниками...

І. Зейкань

*(З досвіду роботи Виноградівського
дитячого будинку № 3.
Виноградів. 1959. С. 33–49)*